

Таміла, Тамрыко, Тхі Тулет, Тэрэза, Уладлена, Фаіна, Фаціма, Хана, Цвятана, Эдзіта, Элеанора Ларэн, Эмілія, Ядвіга, Яраслаўна.

2. Большасць адзінкавых антрапонімаў запазычана з іменасловаў іншых краін і іншых іменаслоўных сістэм (*Адэліна, Айнур, Айша, Габрыэла, Гульнар, Даяна, Джаміля, Жазэфіна, Жумагул, Зульфія, Ірада, Леана, Леанора, Луіза, Марыэта, Ружэна, Саманта, Фаціма, Эдзіта* і інш.) і толькі некаторыя з іх з'яўляюцца традыцыйнымі для беларускага антрапанімікона (*Анфіса, Ія, Серафіма, Таіса* і інш.).

3. Пранікненне ў беларускі іменаслоў такіх адзінкавых нетрадыцыйных онімаў (арабскія, цюркскія, в'етнамскія імёны, заходнія варыянты традыцыйных антрапонімаў), якія паступова становяцца неад'емнай часткай беларускага іменавання, з'яўляецца вынікам сучаснага працэсу інтэрнацыяналізацыі, які ўплывае не толькі на іменаслоўную сістэму кожнай краіны, але і на агульную сусветную культуру.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Карніеўская, Т. А. Да пытання аб вызначэнні структуры сучаснага беларускага іменаслову / Т. А. Карніеўская // Актуальныя пытанні лінгвістыкі, лінгвастылістыкі і лінгвакультуралогіі: да 75-годдзя з дня нараджэння прафесара Абабуркі М. В. : матэрыялы Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, 20 мая 2016 г., г. Магілёў, МДУ імя А. А. Куляшова / пад рэд. В. М. Шаршнёвай. — Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2016. — С. 49–52.

2 Карніеўская, Т. А. Іменаслоў горада Гомеля другой паловы ХХ стагоддзя : манаграфія / Т. А. Карніеўская ; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. — Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2010. — 168 с.

А. А. КАСТРЫЦА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

ПАХАВАЛЬНАЯ ТРАДЫЦЫЯ БРАГІНШЧЫНЫ

Чалавек нараджаецца, пражывае жыццё, поўнае момантаў шчасця і засмучэння, штодзённых радасцей і клопатаў, няпростых пошукаў і намаганняў, добрых і благіх учынкаў, а пасля прыходзіць

час заканчэння жыццёвага шляху. Адносіліся нашы продкі да гэтага моманту вельмі сур'ёзна, верылі, што лёгкую смерць заслужыць трэба, што правесці на “той свет”, неабходна правільна, захоўваючы ўсе традыцыі пераходнага часу.

Па словах мясцовых жыхароў, даведацца пра смерць сваякоў або суседзяў можна датэрмінова, паколькі ёсць “знакі”, якія прадвяшчаюць яе надыход. Напрыклад, пакойніка ў доме могуць прадказаць кружэнне вароны, выцце сабакі або трэшчыны ў сцяне: “Вароны кружацца – пакойнік будзе. Сабака вуге – пакойнік будзе. Сцяна ў куце дома трэснула – пакойнік будзе” (запісана ў в. Хракавічы ад Уласенка Марыі Іванаўны, 1940 г.н.). Варта адзначыць, што падобныя прыкметы-прадказанні смерці распаўсюджаны не толькі ў Брагінскім р-не, але і многіх іншых раёнах Беларусі.

Існаваў шэраг абавязковых для выканання паводзінскіх нормаў (яны, дарэчы, захаваліся і ў наш час), якіх павінны былі прытрымлівацца дамачадцы ў гэты драматычны момант. Так, калі ў доме паміраў чалавек, то адразу ж *прыпынялі гадзіннікі* (“Калі памірае чалавек, то адразу той, хто застаў яго мёртвым, доўжан астанавіць часы” (запісана ў в. Лубенікі ад Касцючэнка Вольгі Васільеўны, 1930 г.н., Хвост Сафіі Карнееўны, 1928 г.н., Захожай Ганны Паўлаўны, 1928 г.н.), *завешвалі або пераварочвалі люстэркі* (“Як памрэ чалавек, дак зразу нада ў хаці ўсе зеркалы пазавешуваць чым-ліба ці папераварачуваць” (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Ірыны Дзмітрыеўны, 1937 г.н.); “Як пакойнік ляжыць, зеркала і рамачкі пераварачваюць на тую сторону” (запісана ў в. Рыжкаў ад Баранавай Валянціны Сцяпанаўны, 1941 г.н.)), *на акно ставілі шклянку з зернем і свечкай* (“На вакно ставяць у стакан з жытам ці просам свечку, а калі яго выносяць з хаты, то сыплюць услед гэта зярно” (запісана ў в. Лубенікі ад Касцючэнка Вольгі Васільеўны, 1930 г.н., Хвост Сафіі Карнееўны, 1928 г.н., Захожай Ганны Паўлаўны, 1928 г.н.)). Тлумачэнні гэтаму былі розныя: “*каб знаць, у колькі часоў ён памёр*” (запісана ў в. Лубенікі ад Касцючэнка Вольгі Васільеўны, 1930 г.н., Хвост Сафіі Карнееўны, 1928 г.н., Захожай Ганны Паўлаўны, 1928 г.н.), “*каб душа пакойніка не перасялілася ў зеркала*” (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Ірыны Дзмітрыеўны, 1937 г.н.); “*няльзя, штоб пакойнік паглядаў*” (запісана ў в. Рыжкаў ад Баранавай Валянціны Сцяпанаўны, 1941 г.н.)), “*гавораць, што душа ўходзіць у зеркала, і ён цябе маніць у зеркала патам*” (запісана ў в. Сялец ад Вініцкай (Булацкай) Таццяны Мікалаеўны, 1974 г.н.) і інш. Гэта быў своеасаблівы момант рытуальнага спынення ходу часу, указанне на

тое, што жыщцё скончылася, што адбываецца пераход у “іншасвет”, для якога памерлага варта добра падрыхтаваць.

Падрыхтоўка пачыналася з абмывання нябожчыка, паколькі, лічылі нашы продкі, трэба “*каб ён перад богам чысты паўстаў*” (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Ірыны Дзмітрыеўны, 1937 г.н.). Суправаджалася гэта дзеянне шэрагам правіл і забарон:

нельга абмываць родным: “*Мыць доўжан хтосьці з чужых людзей. Родным мыць няльзя*” (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Ірыны Дзмітрыеўны, 1937 г.н.); “*Калі ўміраў нябожчык, то мыць яго даўжны абавязкова чужыя людзі*” (запісана ў в. Чамярысы ад Галко Марыі Сямёнаўны, 1922 г.н.);

нельга абмываць маладым: “*Пажылых завуць таму, каб не ўміралі маладыя*” (запісана ў в. Чамярысы ад Галко Марыі Сямёнаўны, 1922 г.н.);

жанчын абмываюць жанчыны, мужчын – мужчыны: “*Калі гэта мужчына, то мыюць яго пажылыя мужчыны, а калі гэта жанчына, то мыць завуць пажылых жанчын*” (запісана ў в. Чамярысы ад Галко Марыі Сямёнаўны, 1922 г.н.).

Адметнае правіла рытуальнага абмывання нябожчыка прыгадала жыхарка в. Чамярысы Краўчанка Ірына Дзмітрыеўна, 1937 г.н.: “*Мыць чалавека нада начынаць з галавы і такімі двіжэннямі, як нача красты на ім рысуяш*”. Сочаць таксама за тым, каб вочы памерлага былі добра закрыты, інакш, па ўяўленнях мяцовых жыхароў, ён забярэ з сабой “на той свет” яшчэ каго-небудзь: “*Вочы яму закрываюць, каб не выглядзеў каго*”.

З вадой, якая заставалася пасля абмывання, абыходзіліся вельмі асцярожна: вылівалі яе там, дзе “мёртвая” зона – ніхто не ходзіць, каб ніхто не пашкодзіў сабе або іншым пры судакрананні з “мёртвай” вадой, каб злыя людзі не скарысталі для благіх спраў: “*Ваду тую, што мылі нябожчыка, выліваюць пад любы вугал у хаце, каб калдунні нічога не нарабілі*” (запісана ў в. Чамярысы ад Галко Марыі Сямёнаўны, 1922 г.н.).

Да вопраткі, якую адзявалі на нябожчыка, таксама ставіліся вельмі асцярожна: апраналі новае, тое, што любіў пры жыцці (“*Адзявалі пакойніка ў самае новае, што ў яго было*” (запісана ў в. Касачоў ад ад Мельнічэнка Марыі Якаўлеўны, 1944 г.н.), а вось вопратку, у якой чалавек памёр, абавязкова спальвалі (“*Адзежу, у якой памёр чалавек, нада спаліць на дзясяты дзень*” (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Ірыны Дзмітрыеўны, 1937 г.н.)). Цікавы прыклад, які тычыцца апранання нябожчыка, прывяла Галко Марыя Сямёнаўна: “*Нябожчыка надзявалі абавязкова ў чыстую, або новую*

адзежу. І абавязкова тую, якую нябозчык любіў насіць пры жыцці. Быў такі случай, што нябозчыцы не надзелі насочки, як яна любіла іх насіць, то маці прысніўся сон, і яна высказывала, чаму ей не надзелі наскі і ў яе мёрзнуць ногі. Маці пайшла к суседцы, якая таксама памёрла і ляжала на лаўцы, палажыла наскі ў труну і папрасіла, каб яна перадала дочцы, якая ёй сніцца. Нельга нябожчыку надзеваць на той свет чужой адзежы, каб жывы чалавек не хварэў і не памёр услед за ім”. Адзначым, што спосаб “узаемадзеяння” жывых і памерлых з дапамогай снобачанняў называецца даволі часта, пры гэтым лічыцца ён адным з самых надзейных спосабаў атрымання інфармацыі ў інфармантаў розных узроставых катэгорый.

Калі паміралі маладыя людзі, якія не ўзялі шлюб, то іх апраналі ў вясельнае адзенне: “Стараліся апрануць у святочнае. *Маладога хлопца, як жаніха, а дзеўку, як нявесту*” (запісана ў г. п. Камарын ад Шпетнай Р. А., 1932 г.н.).

Лічылася, што ў руках памерлага павінна была быць свечка. Таму факту, што нябожчык павінен трымаць свячу менавіта ў левай руцэ, цікавае тлумачэнне далі жыхаркі в. Лубенікі: “Сразу ж яму даюць свечку ў левую руку, а не ў правую. *Правай ён павінен маліцца*”. Адзначым, што на тэрыторыі Брагіншчыны сустракаюцца тэксты, у якіх гаворыцца, што рукі памерлага павінны быць складзены такім чынам, каб правая ляжала на левай: “Рукі пакойніку складуюць на грудзях крастом. *Правая рука абязцальна на левай даўжна ляжаць*” (в. Чамярысы).

Труну ставілі такім чынам, каб галава нябожчыка была пад абразамі, а ногі “глядзелі” ў парог: “Толькі нябожчыка ў хаце ложаць у гроб *нагамі к парогу*” (запісана ў в. Малажын ад Палявой Марыі Арцёмаўны, 1934 г.н.). У саму труну клалі рэчы, каторыя памерлы любіў пры жыцці, а таксама тыя, што, на думку нашых продкаў, на «тым свеце» могуць спатрэбіцца (іконку, “крэсцік”, грошы і інш): “У гроб яму клалі тое, *што ён сільна любіў пры жыцці*: табак, напрымер” (запісана ў в. Касачоў ад Мельнічэнка Марыі Якаўлеўны, 1944 г.н.).

Абавязкова на лоб нябожчыку клалі прахадную – “*дзе бумажкі з малітвамі*”, “*штось пахожае на паспарт*”, паколькі верылі, што яны неабходны для таго, “*каб яго [памерлага] прапусцілі на той свет*” (запісана ў в. Лубенікі ад Касцючэнка Вольгі Васільеўны, 1930 г.н., Хвост Сафіі Карнееўны, 1928 г.н., Захожай Ганны Паўлаўны, 1928 г.н.). Таксама раней у труну клалі сена і палатно, тлумачачы гэта наступным чынам: “...там, на тым свеце, будзя іці нябожчык у рай, то *пасцеля дарожку з гэтага палатна*”, “...*штоб лён радзіў*”.

Жыхары Брагіншчыны расказалі, што раней хавалі толькі на трэці дзень, да гэтага нябожчык павінен быў ляжаць у хаце, выключэнне магло быць зроблена толькі ў час спякотных летніх дзён: “Пакойнік у хаце ляжаў два дні, а на трэці яго харанілі. Летам у жару харанілі на другі дзень” (запісана ў в. Касачоў ад Мельнічэнка Марыі Якаўлеўны, 1944 г.н.). Побач з ім абавязкова хто-небудзь прысутнічаў (“Усё ўрэмя пры пакойніку *хтосьці доўжан сядзець – і днём, і ноччу*” (запісана ў в. Касачоў ад Мельнічэнка Марыі Якаўлеўны, 1944 г.н.)), тлумачэнні гэтаму таксама давалі розныя. Прыгадаем міфалагічны тэкст, запісаны ад жыхароў в. Чамярысы, у якім выразна адлюстроўваюцца ўяўленні, звязаныя з вобразам ката і стасункамі гэтай істоты з іншасветам: “Цэлую ноч радня даўжна сядзець ля пакойніка і ня астаўляць яго, глядзець, каб кот у гроб ня запрыгнуў, ба зноў у ётай хаці смерць будзя, як запрыгня”.

Вынясенне труны з хаты і перамяшчэнне яе на могілкі таксама суправаджаліся шэрагам правіл: “труну для ўмёршага рабілі толькі мужчыны і выносілі мужчыны” (запісана ў в. Буркі ад Шкурко Марыя Рыгораўна, 1957 г.н.); “вуносяць пакойніка нагамі ўперад”, “з хаты нікому няльзя вуходзіць, пака гроб ня вынясуць”, “гроб ставяць на воз і вязуць на могілкі”, “усе людзі ідуць за возам, праводзяць пакойніка”, “ля кожнага паварота астанаўліваюцца: эта шоб пакойнік прашчаўся з усім” (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Ірыны Дзмітрыеўны, 1937 г.н.); магілу капаюць чужыя людзі і толькі ў той дзень, калі пахаванне, “каб не мерлі людзі, многа людзей” (запісана ў в. Чамярысы ад Галко Марыі Сямёнаўны, 1922 г.н.).

У магілы на Брагіншчыне, як і паўсюдна на Беларусі, кідалі грошы, бо, верылі, што нябожчык павінен заплаціць за месца, апячатвалі, каб памерлы з яе больш не выйшаў. Пасля могілак ішлі на памінальны абед, абавязковымі стравамі за якім былі сыта, боршч, каша, бульба і інш. Гарачыя стравы выбіраліся невыпадкова: імкнуліся, каб пар прайшоў над сталом. Дарэчы і на могілкі на трэці дзень прыносілі гарачую кашу таксама, “каб пар мог прайсці на ўсёй магіле” (запісана ў г.п. Камарын ад Шпетнай Разаллі Афанасьеўны, 1932 г.н.).

Наведвалі памерлага на могілках у наступны пасля пахавання дзень, на дзвяты дзень, саракавы і роўна праз год таксама рабілі “абед”: “У нас правяць дзевяціны. Усе ідуць на могілкі, а затым на абед. На саракавіны родственнікі даюць падаркі тым, хто папеў яму і рабіў гроб. У хаце запальваюць свечкі і моляцца. Едуць у цэркву і падымаюць за здраўнае трыццаць сёмы ці трыццаць васьмы дзень.

Заздраўнае – гэта калі бяруць хустачку і кладуць на яе хлеб. У гэты час бацюшка моліцца, а чатыры чалавекі бяруць за рагі хустачку і гойдаюць яе. Таксама спраўляюць *гадавіны* або *ўспаміны* па памёршаму. Адзін з родзічаў едзе ў цэркву і заказвае паніхіду, ставіць свечкі. Дома вараць абед і прыглашаюць родзічаў, а некаторыя і тых, хто капаў яму і рабіў гроб” (запісана ў в. Лубенікі).

За памінальным сталом таксама існавала пэўная рэгламентацыя: есці пачыналі толькі пасля таго, як “па тры ложкі кожны па кругу прапускае” канун, пра нябожчыка гаварылі толькі добрае, доўга сядзелі за сталом, бо баяліся ўставаць раней за іншых, верылі, што гэта прывядзе да непрыемнасцей, а то і да смерці. Заўважым, што ў шматлікіх вёсках Брагіншчыны ў якасці важнага часовага перыяду называлі яшчэ і дванаццацідзёнку: “Рыхтавалі боршч, пішуню кашу, сыварадку. Паміналі нябожчыка ў *дванаццаць дней*” (запісана ў в. Буркі); “На вакно ў чарцы ставяць *ваду і дванаццаць дней мяняюць* яе, выліваючы ў вугал, дзе вісіць ікона. Гэта азначае, што *душа дванаццаць дней купаецца ў гэтай вадзе*” (запісана ў в. Лубенікі).

Прадстаўлена на Брагіншчыне і традыцыя галашэнняў. Мясцовыя жыхары расказвалі, што звычайна тэксты галашэнняў выконвалі спецыяльна запрошаныя “плакальшчыцы”, выконвалі іх вельмі “жаласліва”, да памёрлага звярталіся, як да жывога, гаварылі толькі добрыя, пяшчотныя словы. Напрыклад:

А, татачка, ты мой родненькі,

На каго ж ты мяне пакінуў?

А чаму ж ты так рана пайшоў ад нас?

А ты ж такі яшчэ малады,

А ў цябе дзеткі малыя.

Навошта ж ты ад іх пайшоў? (запісана ў в. Буркі)

Пахавальная абраднасць Брагінскага раёна, прыкметы, павер’і і забароны гэтай тэматычнай групы адрозніваюцца разнастайнасцю рытуальных дзеянняў і багаццем міфалагічных уяўленняў, выяўляюць асаблівасці светапогляду нашых продкаў, “правілы” іх стасункаў з іншасветам, адлюстроўваюць маральна-этычныя нормы мясцовых жыхароў і іх адносіны да традыцый папярэдніх пакаленняў.

У артыкуле выкарыстаны матэрыял архіва навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі пры кафедры рускай і сусветнай літаратуры УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»